

Krizdeki Merkez Sağ - Yeniden Konumlanma Bunalımı¹

Burak Başkan

Siyaset Bilimci

Liberal Düşünce, Yıl 16, Sayı 63, Yaz 2011 s. 153 - 168

Merkez sağ tarihi, Türkiye'nin yakın tarihini incelemek, toplumun ana eğilimlerini saptamak isteyen herkesin dikkatle incelemesi gereken konuların başında gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasındaki iki ana akımdan biri olan merkez sağın kökleri 1946'da Demokrat Parti (DP)'nin kuruluşundan çok öncelere dayanmaktadır. Sırasıyla Osmanlı Ahrar Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Fırka'nın temsil ettiği akımın devamı niteliğindeki DP, Dörtlülük Takrir olarak geçen bildiri ile tarih sahnesine çıkmıştır. Kurulduğu günden bu yana diğer ana akım olan İttihat ve Terakki geleneğine muhalefetin sesi olan DP geleneği, her zaman halktan önemli bir karşılık bulmuştur.

Uzun yıllar yapılan çeşitli hataların birikimi 1990'larda ortaya çıkmış, merkez sağ geleneği büyük bir krizin içine girmiştir. 2002 yılında baraj altında kalan merkez sağın iki büyük partisi, 2007 seçimleri öncesi birleşme projesiyle tekrar umutlanırken, birleşme projesinin fiyaskoyla sonuçlanmasının ardından son şansını da yitirmiştir. 2007 seçimlerinde DP'nin oyları %5'lere gerilerken, Anavatan Partisi (ANAP) seçimlere dahi katılamamıştır.

Merkez sağ partilerinin %50'lik oy oranlarından bugünlere nasıl geldiği muhakkak cevaplanması gereken bir sorudur. Şüphesiz ki bu başarısızlığın arkasında birden çok neden yatmaktadır. Bu makalenin amacı bir taraftan merkez sağın

¹ Hakem denetiminden geçmiştir.

tarihî misyonundan yola çıkarak bugünkü başarısızlığının ortaya konması, diğer taraftan ise Türkiye'deki sosyolojik değişim ile dünyadaki küresel dönüşümün Türkiye siyasetindeki etkilerinin merkez sağ üzerinden okunmasıdır.

Merkez Sağ'ın Geleneksel Konumu

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana toplumda karşılık bulan iki ana akımdan biri olan merkez sağın varlık sebebini anlamak için, merkez sağdan ne anlaşıl-
dığına ortaya konulması ve merkez sağ ana hatlarıyla ortaya koyan bir tanım yapılması gerekmektedir.

Çavuşoğlu, merkez sağ, toplumun büyük çoğunluğunun inanç, değer yargıları ve yaşayış biçimlerinin siyasi temsili olarak tanımlamakta ve merkez sağın toplumun inanç, değer yargıları ve yaşayış biçimleri ile liberal ekonomik politikaların ve modernleşmenin kaynaşmasından meydana geldiğini ifade etmektedir.²

Mert de benzer bir şekilde merkez sağı "...geniş kitlelerin inanç, değer ve hayat tarzının siyasi temsili, liberal ekonomik politikalar ve bunlar üzerinden yürüyen bir modernleşmeyle harmanlanmış..."³ bir siyasal hareket olarak tanımlamaktadır.

Biz merkez sağı "sosyal hayatta muhafazakâr değerleri savunan, ekonomik anlamda serbest piyasa ekonomisi anlayışını ön planda tutan, bununla birlikte sınırlı da olsa bazı alanlarda devlet müdahalesini meşru gören, belirli birtakım temel ihtiyaçlara odaklanmış bir sosyal devlet anlayışıyla hareket eden; tepeden inme modernleşmeye karşı toplumun onayının alınmasına dayalı yeni bir modernleşme anlayışı geliştiren bir siyasal eğilim" şeklinde tanımlayacağız.

Merkez sağ partileri diğer sağ partilerden ayıran en temel özellik, merkez sağ partilerin her türlü aşırılığa mesafeli durması, diğer sağ partilerin ise belirli oranlarda aşırılıklar muhteva etmesidir⁴.

Merkez Sağ Geleneğinin Tarihsel Seyri

Merkez sağ geleneğinin var oluş sebebini anlamak için, Osmanlı modernleşmesinden başlayıp Türkiye modernleşmesiyle devam eden sürecin iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Son iki yüz yıl incelendiğinde modernleşme olgusunun büyük oranda kendine özgülükler ile gerçekleştiği ve söz konusu modernleşme sürecinin, siyaset mekanizması ile askerî ve bürokratik oligarşi arasında hâlâ sonuçlanmamış bir mücadeleyle kimi zaman ağır aksak, kimi zaman vura kıra devam ettiği görülecektir.

2 Hüseyin Çavuşoğlu, Türk Merkez Sağ Tarihinde Merkez Sağ Çizgisinin Tarihi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı:2, s.266

3 Nuray Mert, DP'den AKP'ye Merkez Sağın Kısa Tarihi, *Radikal Gazetesi*, 16.06.2007

4 Hüseyin Çavuşoğlu, *a.g.m.*, s.265

Osmanlı Devleti'nde bürokrasi hep özel bir konuma sâhip olmuş ve devlet giderek bürokrasi tarafından ele geçirilmiştir. Siyaset kurumunun bürokrasi tarafından bütünüyle ele geçirilmesi, siyaset kurumunu halkın kontrolünden tamamen çıkarmış ve siyaset ile bürokrasi bir anlamda özdeşleşmiştir.⁵ İmparatorluktan Cumhuriyet rejimine geçiş sürecinde de bu bürokratizasyonun bir kopuştan ziyâde süreklilik gösterdiğini söylemek mümkündür. Cumhuriyetin kuruluş döneminde de tıpkı Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gibi bürokrasinin siyaset kurumu üzerindeki hegemonyası sürmüş, çoğunlukla köylülerden meydana gelen bir sosyolojik yapıya sâhip Anadolu insanının siyaset mekanizmasını etkileme gücü yok denecek kadar az bir seviyede kalmıştır. Mahçupyan'ın da belirttiği gibi;

"Türkiye ise modernlikten sadece dinin geriletilmesini ve otoriter zihniyetin toplumu pozitivist bir mecrada medeniyete sürüklenmesini anladı. Bu anlayışın içinde ne birey ne de doğal olarak onun hak ve özgürlükleri vardı. İnsana uygun düşen tek kalıp, kendisini devlete göre şekillendiren bir 'vatandaşlık' haliydi. Bunun Batılı modernlikten farklı olduğu ilk günden beri açıktı ve nitekim bu durum 'bizim bize özgü' olmamızla, bütün dünyanın bize düşman olmasıyla gerekçelendirildi. Böylece Türkiye 'çağdaş' oldu, ulus-devleti kutsadı, ama 'modern' olmadı, kendi içindeki farklılıkları bile ezip yok etmeye çalıştı."⁶

Modernleşme sürecinde edilgen bir konumda bulunan halk ile modernleşme sürecinin lokomotifini olan askerî ve bürokratik oligarşi arasındaki kimi zaman örtülü, kimi zaman alenî mücadele, Tek Parti döneminin ana karakteristiğini meydana getirmiştir. Geniş halk kitlelerinin modernleşme sürecinde kendilerine biçilen edilgen pozisyona itiraz etmeleri ile Tek Parti iktidarı sarsılmış, 1950 seçimleri ile de bu iktidar yerini DP iktidarına bırakmıştır.

İki Temel Siyasî Akım

Türkiye tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve DP olmak üzere temel iki siyasî akım ortaya çıkmıştır⁷. Bu geleneğin bir tarafında rejimin kurucusu ve koruyucusu konumundaki CHP yer almaktadır. Rejimi koruyucu konumu CHP'yi büyük oranda otoriter bir parti hüviyetine sokmuş, bu otoriterlik ise geniş halk kitlelerinin CHP idaresine karşı olumsuz bir tavır alması ile sonuçlanmıştır. Bu süreçte yeni rejimin getirdiği radikal değişikliklerin tartışılmasına bile izin verilmemiş, modernleşme biçimine yönelik her türlü muhalefet büyük oranda bastırılmıştır. Sunar'ın da belirttiği gibi "...Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı temelde kitle desteğine değil, bürokratik elitlerin hâkimiyetine ve bir ölçüde bu elit kesimin yerel seçkinlerle kurduğu örtük uzlaşmaya dayanmıştır"⁸. Diğer bir ifadeyle CHP, gücünü halktan değil, modernleşme sürecinin lokomotifini olan askerî ve bürokratik oligarşiden alan bir parti hüviyetinden kurtulamamıştır.

5 Vedat Bilgin, "Toplumsal Değişme Sürecinde Siyaset Kurumu", *Almila*, Kış-Bahar 2009, Sayı: 15-16, s.26-27

6 Etyen Mahçupyan, "Çağdaşlığın Çöküşü", *Zaman Gazetesi*, 06.11.2010

7 Hüseyin Çavuşoğlu, *a.g.m.*, s. 266

8 İlkay Sunar, *Demokrat Parti ve Popülizm. Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, s.2081

Yine bu dönemde sivil toplumun büyük oranda bastırılmasından dolayı sivil bir muhalefetin oluşmaması, halkın Tek Parti yönetimi uygulamalarına zorunlu olarak boyun eğmesi sonucunu doğurmuştur⁹. CHP'nin savunduğu "halkçılık" ideolojisi halkın desteğine dayanmak yerine, geleneksel yaşayış tarzına sâhip halkı reformlar kanalıyla dönüştürmeye yöneliktir ve bu nedenle halkçılık, toplumsal talepleri yansıtan bir söylemi değil, toplumun gerçekliklerini elitist bir tarihsel proje çerçevesinde dönüştürmeyi hedefleyen ileriye dönük bir ideolojiyi ifade etmiştir.¹⁰

CHP'nin karşısında alternatif akım olarak önce Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, daha sonra Serbest Fırka kurulmuş, her ikisi de siyasî arenada uzun süre boy göstermeden irticai faaliyetlere karıştığı gerekçesiyle kapatılmıştır. Bu ikinci akımın ilk sürekli partisi 1946'da kurulan Demokrat Parti olmuştur. Mert'in de belirttiği gibi "DP hareketi, demokrasi kavramıyla tanışık olmayan bir toplumu, tek parti çizgisinin ötesinde demokratik siyasetle tanıştırma misyonuyla yola çıkmıştır".¹¹ Bürokratik merkezin halkla arasına çektiği Osmanlı'nın son dönemlerinden beri halk kitleleri ile devlet aygıtı arasında ayrıç vazifesi gören duvarı yıkma işi, DP'ye kalmıştır. Bu süreçte DP, bir yandan siyasî süreçlerden dışlanan geniş halk kitlelerinin politik sürece dâhil olması için çaba göstermiş, diğer taraftan halkın Tek Parti dönemi politikalarından yaşadığı hoşnutsuzluğa karşı alternatif bir pozisyonda konumlanmıştır. Kırsal kesimden gelen vatandaşların sırf giyim kuşamlarından dolayı Tek Parti döneminin Ankara Vâlisi Nevzat Tandoğan tarafından Çankaya ilçesine sokulmadığı düşünülürse, DP'nin iktidara gelişinin ne anlama geldiği daha iyi anlaşılacaktır. DP ile başlayan süreçte merkez sağ partileri, çevrenin ekonomik, siyasal ve kültürel anlamda merkeze taşınmasına yönelik politikalar yürütmüşler ve Türkiye sosyolojisinin dönüşümüne büyük katkılarda bulunmuşlardır.¹²

Toplumsal taleplerin devlet idaresini etkileyebilecek bir kanal bulmasını sağlayan merkez sağ geleneği, CHP tipi halkı tepeden dönüştürmecî bir pozisyondan ziyâde yönetilenlerle yönetenlerin arasındaki mesafeyi azaltıcı bir misyon edinmiş, radikal bir dönüşüm yerine halkın onayı ile ilerleyen bir modernleşme modelini esas almıştır.

Merkez Sağda DYP ve ANAP'a Yeni Rakip

2000'li yıllarda merkez sağın karşısında tam da aynı hareket alanında konumlanmış yeni bir rakip ortaya çıkmıştır. Bu rakip, kurulduğu günden itibaren merkez sağın geleneksel tanımına uygun bir şekilde partiyi konumlandırabilen, kapatı-

9 Vedat Bilgin, *a.g.m.*, s.28.

10 İlkay Sunar, *a.g.e.*, s.2081.

11 Nuray Mert, *a.g.m.*

12 Hatem Ete, 28 Şubat Bin Yıl mı Sürecekti, <http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=6498>, 01.03.2009.

lan Fazilet Partisi (FP)'nin yenilikçi kanadını meydana getiren Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) olmuştur. AK Parti'nin merkez sağın geleneksel pozisyonunda konumlanma çabaları merkez sağın hareket alanını büyük ölçüde kısıtlamış; geleneksel konumun AK Parti'ye kaptırıldığı fikri merkez sağda görülecek büyük eksen kaymasının fitilini ateşlemiştir.

AK Parti'nin merkez sağ partisi olup olmadığı özellikle 2007 seçimleri sonrası dönemde uzunca bir süre tartışılmıştır. Bir yandan AK Parti'nin millî görüş geleneğini hâlâ temsil ettiği görüşü ortaya atılırken, diğer yandan da AK Parti'nin merkez sağın geleneksel pozisyonuna konumlandığı görüşü dillendirilmiştir.

AK Parti'yi Millî Görüş geleneğinden ayıran en önemli özellik, bu partinin ekonomik anlamda serbest piyasacı oluşudur. Necmettin Erbakan'ın "millî ekonomi" anlayışından farklı olarak AK Parti küresel ekonomiye entegrasyonu ön plana almıştır. Avrupa Birliği (AB) sürecine yönelik destek ise, AB'yi bir "Hıristiyan Kulübü" olarak gören Millî Görüş kökeninden tam bir kopuşu ifade etmektedir. Hatta Necmettin Erbakan, Recep Tayyip Erdoğan'ın AB politikasını "Bu adam 'AB'ye gireceğim' diyor, İslam âleminde Hıristiyan âlemine girmek istiyor".¹³ sözleriyle eleştirmiştir. AK Parti'nin konumlandığı yer, merkez sağ partilerin öteden beri konumlandığı yerle birebir örtüşmektedir ve merkez sağın iki partisi ANAP ve DYP için sorun tam da bu noktada belirmiştir. Merkez sağın alanı, 1990'lar boyunca bu iki partiye bile dar gelirken, bir anda üçüncü bir rakip ortaya çıkmıştır. Üstelik bu rakip merkez sağın gevşek tabanının yanında, Millî Görüş geleneğinin oldukça disiplinli tabanını da etki alanına katabilme yeteneğine sâhiptir. 2002 seçimlerinde AK Parti %35 oy elde etmiştir¹⁴. Bu oyların büyük çoğunluğunun merkez sağın geleneksel iki partisinden kopan oylar olduğu ortadadır.

Yine bu dönemde, merkez sağ açısından tarihî öneme sâhip iki önemli figür olan Adnan Menderes ve Turgut Özal'a yeterince vurgu yapılamaması da seçmen kitlesinin DP ve ANAP'tan AK Parti'ye kayışını hızlandıran faktörler arasındadır. Adnan Menderes ve Turgut Özal dönemlerinde gerek DP, gerekse ANAP'ın sâhip olduğu en önemli unsurlardan olan muhafazakâr duruşun, Mesut Yılmaz ve Tansu Çiller dönemlerinde kaybedildiğini iddia etmek mümkündür.¹⁵ İlerleyen dönemlerde bu iki figürün meydana getirdiği düşünce yapısının, merkez sağın evrildiği yeni paradigmadan tamamen dışlandığı görülmektedir.

1990'lı yıllarda Refah Partisi (RP) ve Siyasal İslâmın hızlı yükselişi karşısında DYP ve ANAP muhafazakâr tabandan hızla uzaklaşmıştır. 2000'lerden sonra ise merkez sağın en büyük destekçilerinden olan muhafazakâr tabanın desteğini, merkez sağın devamı olduğu iddiasındaki AK Parti kazanmayı başarmıştır. Üstelik Necmettin Erbakan'ın ekonomik açıdan devletçi, küresel sermayeden uzak

13 "Erbakan'dan AK Partiye isyan", *Radikal Gazetesi*, 18.11.2010

14 Ayrıntılı bilgi için bkz. www.ysk.gov.tr

15 Fehmi Kuru, "Merkez Sağ ve İnşa Faaliyeti", *Yeni Şafak*, 06.11.2002

duran ve Avrupa Birliği'nin karşısında yer alan duruşu¹⁶ dikkate alındığında AK Parti, kendisiyle aynı dönemde kurulan Saadet Partisi'nin aksine Millî Görüş çizgisinin savunduğu değerlerden hızla uzaklaşmış; Avrupa Birliği üyeliğini ve küresel dünyaya entegrasyonu destekleyen nispeten daha liberal bir pozisyona oturmuştur. 2007 genel seçimleri öncesi yürütülen reklam kampanyalarında, AK Parti'nin yaratmaya çalıştığı "AK Parti Adnan Menderes ve Turgut Özal çizgisinin devamıdır." algısı, seçim sonuçlarından da anlaşılacağı üzere halktan büyük oranda karşılık bulmuştur. Nitekim Kahraman, AK Parti'nin merkez sağda konumlanıp konumlanamayacağı tartışmalarına şu şekilde bir açıklama getirmektedir:

"Türkiye'de sağın tarihsel dönüşümü AKP'nin ortaya çıkmasıyla. Elbette Milli Görüş ve Büyük Doğu gelenekleri var o partinin arkasında. Elbette daha İslami bir ideolojiye yakınlık ve özlem duyanlar mevcut. Elbette 2002'de kurulduğunda çok daha radikal ideolojik bir tavır içindeydi ama bunların hiçbirisi AKP'nin son kertede değişmeci- modernleşmeci merkez sağ geleneğinin dışında kaldığı anlamına gelmiyordu."¹⁷

2007 genel seçimlerinde AK Parti %46,58'lik bir oranı elde etmiştir¹⁸. Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi AK Parti, merkez sağın tüm seçmeninin oylarını toplamayı başarmıştır ve muhafazakâr unsurlardan hızla uzaklaşan ANAP ve Doğru Yol Partisi (DYP)'nin karşısında Türkiye'nin geniş muhafazakâr kitlelerinin de desteğini alarak çok güçlü bir rakip hâline gelmiştir.

Değişen Seçmen Eğilimleri

Demokratik sistemlerin en temel öğelerinden olan seçimler, seçmen tercihlerinin en belirgin biçimde ifade edildiği araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasî partiler seçim yarışından galip gelme amacıyla parti politikalarına seçmen eğilimleri paralelinde yön verme eğilimindedirler. Bununla birlikte seçmen tercihleri hiçbir zaman, hiçbir ülkede sâbit değil, tam aksine değişen konjonktüre, ülkenin geçirdiği deneyimlere, sosyolojik yapıda meydana gelen kırılmalara göre sürekli bir değişim içindedir. Türkiye'deki seçmen tercihlerinin değişmesinde ve politik desteğe yön veren güdülerin geçmiş ile farklılaşmasında, hem Türkiye'nin geçirdiği sosyolojik dönüşüm gibi iç faktörlerin, hem de Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, post-endüstriyel süreçle birlikte gelişmiş ülkelerde yeni politika anlayışlarının ortaya çıkması gibi dış faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

1950'li yıllara kadar nüfusunun büyük çoğunluğu kırsalda yaşayan bir ülke olan Türkiye'nin kentsel nüfusunun, hızlı şehirleşme neticesinde hızla artması, buna paralel olarak kırsal nüfus oranının hızla azalması, köyden kente hızlı göçün yarattığı sosyal travmalar ve kentsel mekânlarda ortaya çıkan varoşların seçimlerde önemli bir değişken hâline gelmesi seçmen eğilimlerini değiştiri-

16 Emre Aköz, "28 Şubat Darbesinin Tek İyi Yanı", *28 Şubat-Postmodern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi*, Birey Yayınları, İstanbul, 2007, s.196

17 Hasan Bülent Kahraman, "DP ile Kargaları Güldürmek", *Sabah Gazetesi*, 11.05.2009

18 Yüksek Seçim Kurulu İnternet Sitesi, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/2007MilletvekiliSecimi/gumrukdahil/gumrukdahil.pdf>

ren önemli gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, karar alma mekanizmalarının başında askerî ve bürokratik oligarşinin yer alması, toplumun geniş kesimlerinin ise askerî ve bürokratik oligarşinin çizdiği sınırlar içinde ve gösterilen istikamete doğru dönüştürülmeye çalışılması, Türkiye'nin Tek Parti iktidarı boyunca görülen genel tablosunu oluşturmuştur. Kırsal çoğunluk, modernizasyon sürecinin pasif aktörleri olarak kalmıştır. Bu dönem için özenle üzerinde durulması gereken noktalardan biri de kentsel ve kırsal mekânların, muhafazakâr yaşam tarzı ile Batılı seküler hayatı birbirinden ayırması olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin muhafazakâr çoğunluğu kırsalda yaşarken; askeriye, akademiye, bürokrasiye ve özellikle üst gelir grubuna mensup olan küçük bir kitle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi belirli şehirlerde yaşamıştır. Modernleşme sürecinde şehirler aktif bir rol oynarken, kırsal kesim toplum mühendisliği projeleriyle dönüştürülmeye çalışılan taraf olmaktan kurtulamamıştır. Mekânsal farklılıktan dolayı muhafazakâr hayat tarzına sâhip insanlar, Batılı seküler bir yaşam tarzına sâhip insanlarla günlük hayatta pek fazla karşılaşmamışlardır. Diğer bir ifadeyle herkesin sınırları çizilmiş ve her kesim kendi yaşam alanında hayatını sürdürmüştür. 1950 sonrası dönemde DP iktidarı ile büyük şehirlere göç hızla artmış, bir zamanlar yaşam alanları farklı olan bu iki yaşam tarzı kentsel mekânlarda birbirleriyle karşılaşmaya ve çarpışmaya başlamıştır.

1950 seçimlerine kadar CHP yönetimi tarafından çok da dikkate alınmamış, karar alma mekanizmalarına dâhil edilmemiş ve hatta hemen hiçbir konuda fikri bile sorulmamış kasabalı ve köylü “çarıklı kesim”, DP'nin iktidara gelme olasılığı karşısında büyük bir heyecan yaşamıştır¹⁹. O dönemdeki destekçi kompozisyonuna bakıldığında, askerî ve bürokratik oligarşinin ve kentli elitlerin desteklediği CHP'nin aksine DP'nin büyük oranda taşralılara dayalı bir seçmen profiline sâhip olduğu rahatlıkla görülecektir.

Hızlı kentleşme ve yoğun iç göç neticesinde, şehirli-taşralı oranı büyük oranda değişmiş, özellikle 1980'lerden itibaren şehirlerde yaşayan insanların oranı taşrada yaşayan insanlara göre çok büyük oranda artmıştır. Türkiye'deki bu sosyolojik değişim 1990'lardan itibaren merkez sağın aleyhine bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Akyol'un da belirttiği gibi “şehirleşme oranındaki artış, DP-AP çizgisinin dayandığı ve ideolojik olarak bütünleştiği kasketli, şalvarlı, poturlu kitlelerin erimesi demektir. Bu çizgi kendi eseri olan şehirlerde sıkıntıya girmiştir.”²⁰

Hızlı şehirleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olan gecekondulaşma ve şehir hayatına tutunmayı başaramayan insanların varlığı (*socially excluded people*) büyük sorunlar olarak karşımıza çıkmıştır. Köylerden büyük şehirlerin varoşlarına yerleşen insanlar, bir yandan buralarda ağır ekonomik koşullarla karşılaşmış, diğer yandan

19 Necati Özkan, *Seçim Kazandıran Kampanyalar*, Mediacat Kitapları, İstanbul, 2007, s.30.

20 Taha Akyol, *DP-AP-DYP, Türk Basınında Demokrasi*, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1991, s.184.

da yerleşik kent kültürü ile kültürel ve sosyal anlamda çarpışmalar yaşamıştır. Kent yaşamı bu insanlar için daha önce hiç karşılaşmadıkları ve kente ait olan yeni sorunlar ortaya çıkarmış, bu sorunların çözümü için eskinin taşra desteğine dayalı siyasî söylemlerinin yerine yeni paradigmalar gerekli hâle gelmiştir.

Kırsalda kendi içinde bir sosyal dayanışma mekanizması geliştirmiş olan kitleler, şehirlerde bu mekanizmayı tümüyle kaybetmiştir. Varoşlara yerleşmiş insanlar niteliksiz işgücü arzında âni artışlara sebep olmuş, niteliksiz işgücündeki arz fazlası ise şehirlerde işsiz orduları meydana getirmiştir. İşsizliğin sebep olduğu yoksulluk ise bu kitleleri ya hemşehri dernekleri altında zorunlu bir dayanışmaya itmiş ya da belediyelerin yapacağı sosyal yardımlarla geçinmeye mahkûm etmiştir. Belediyeler devletin sosyal politikalarının uygulayıcısı konumuna gelmiş, kırsaldan gelen yoksul kitlelerin belediye imkânlarına yönelik ihtiyacı, bu kitlelerin politik tercihlerinin de belirleyicisi olmuştur. Bu dönemde Siyasal İslâmın temsilcisi RP'nin belediye imkânlarını bu kitlelere açması, Siyasal İslâmın yükselişinin en büyük sebeplerinden biri olmuştur.

Gecekondu semtlerindeki kitlelerin yerleşik kent kültürü ile yaşadığı çarpışmalar aynı zamanda ekonomi dışı birtakım taleplerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Merkez sağın yaşadığı çöküşün en önemli etkenlerinden biri tam da bu noktada, yani ekonomik taleplerin yanında sosyal ve kültürel talepler noktasında ortaya çıkmaktadır. Özkan'ın da belirttiği gibi "Merkez partilerinin yaşadığı çöküşün temel nedeni, sosyo-ekonomik eşitsizliklerle birlikte temsil ettikleri seçmen tabakalarının ekonomik, kültürel ya da sosyal taleplerine yanıt vermeyişleridir."²¹ 1990'larda RP, FP; 2000'lerde ise AK Parti, belediyeler vasıtasıyla yürütülen az önce belirttiğimiz ekonomik desteklerin yanında, sosyal ve kültürel talepleri de çok iyi görebilmiş ve özellikle büyükşehir belediyelerinde kazanılan seçimlerle varoşların oylarını âdeta tekellerine almışlardır. Kırsaldaki muhafazakârlığını aynen kent yaşamında da sürdüren bu kesimler, kent hayatının getirdiği yeni kültürü kabul etmek yerine kırsaldaki kültürel tüm öğelerini aynen kente taşıma yoluna gitmişlerdir. Yavuz'un da belirttiği gibi "Refah Partisi taraftarlarındaki yayılma, İstanbul'un kenar semtlerinde de belirgindir. İslam sekülerleştirici emirler yoluyla kamusal alandan çıkmaya zorlandığında, taşrada bulunan, kapitalist merkeze henüz tamamen entegre olamamış insanlar, kendi sosyal yaşam, mekân ve zamanlarını İslami ritimlere göre düzenlemeye devam ettiler"²². Bu noktada gecekondu semtlerini "kentsel mekândaki kırsal adacıklar" şeklinde tanımlamak son derece yerinde olacaktır. Kent hayatını ve yerleşik kentlileri kendi yaşam tarzları için tehdit olarak gören bu kesimlerin Siyasal İslâma destek vermesi de doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde yerleşik kentli orta ve üst sınıfların da kırsal kesimlerden gelen kitleleri birer tehdit olarak görüp, politik tercihlerini bu tehdit algılaması üzerine inşa ettikleri iddia

21 Necati Özkan, a.g.e., s.192.

22 Hakan Yavuz, *Modernleşen Müslümanlar*, Kitap Yayınevi, İstanbul, Eylül 2005, s.295.

edilebilir. Karşılıklı gelişen bu tehdit algılamalarına dayalı politik tercihler merkez sağı hızla eritirken, kimlik siyasetini öne çıkaran partileri hızla yükseltmiştir. Bu noktadan hareketle yerelde kazanılan seçimler, RP geleneği için genel seçimlerdeki zaferlerin alt yapısını oluşturmuştur. Kırsalın erimesi ile yok olma sürecine giren merkez sağın yerel seçimlerdeki başarısızlıkları, bu siyasal hareketin kentlerle olan bağını gitgide yok etmiştir. Merkez sağın yereldeki başarısızlıkları ise genel seçimlerdeki başarısızlıklara âdeta dâvetiye çıkarmıştır.

Merkez sağın erimesinde sâdece iç dinamiklerin değil, aynı zamanda dış dinamiklerin ve küresel akımların da etkisi olmuştur. Bir yandan Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, diğer yandan post-endüstriyalizm süreci, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de seçmen eğilimlerindeki değişimin önemli bir sebebini ise oluşturmuştur. Hem post-endüstriyalizmin hem de Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ortak sonucu ise, eskinin ekonomik mesele odaklı siyasî hareketlerinin yerini, yeni toplumsal hareketlerin gündeme getirdiği yeni politik ajandanın almış olmasıdır.

1970'lerden sonra ortaya çıkan ekoloji hareketi, feminist hareketi, nükleer enerji karşıtı hareketi, barış hareketleri, azınlık hareketleri ve yerel özerklik hareketleri yeni toplumsal hareketler olarak nitelendirilmektedir. Bu yeni toplumsal hareketler ile ileri sanayi toplumları yeni bir gündeme sâhip olmuşlardır.²³ Bu yeni gündem, siyasî partilerin politikalarına da önemli ölçüde yön vermiş, hatta bu post-endüstriyel toplumsal hareketler, yeni siyasî partilerin kuruluşuna bile önayak olabilmıştır. Her ne kadar Türkiye için endüstri-sonrası toplum nitelemesi yapılamayacak olsa da, dünyadaki bu eğilimin Türkiye'yi hiç etkilemediğini iddia etmek de mümkün değildir. İletişim teknolojilerinin bireylerde yarattığı farkındalık ve bilginin ülke sınırlarını aşarak serbest dolaşabilmesi dünya üzerindeki farklı politik taleplerin tüm ülkelerin vatandaşları tarafından talep edilir olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan merkez sağın en önemli özelliklerinden biri pragmatist olması ve ekonomiye öncelik vermesidir²⁴. Ekonomik meseleleri temel gündem maddesi olarak belirleyen ve "hizmet siyaseti" adı altındaki sınırları ve içeriği belli olmayan bir dizi politikalarla seçmen desteği kazanmaya çalışan merkez sağ, post-endüstriyalizmin getirdiği ekonomi dışı konulara genellikle kayıtsız kalmıştır. Oysa yeni toplumsal hareketler Önder'in de belirttiği gibi "bölüşüm sorunuyla, ekonomik ve siyasi iktidarla ilgili olmaktan çok, ileri sanayi toplumlarındaki hayatın niteliğine ilişkin sorunlara vurgu yapmaktadırlar"²⁵.

Almanya'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve daha sonraki süreçte Sovyetler Birliği'nin dağılması, tüm dünyada önemli sonuçlar doğuran bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Soğuk Savaş dönemindeki güvenliği ön plana alan siyaset ikliminin yerini özgürlük taleplerine bırakması, liberalizmin tüm dünyada yükselen eğilim olması, bir zamanlar toplumdan dışlanan marjinal grupların

23 Tuncay Önder, "Yeşil Siyaset", *Siyaset*, Ed. Mümtaz'er Türköne, Opus Yayınları, İstanbul, Ekim 2010, s.596

24 Taha Akyol, "Bölünmüş Türkiye'de Merkez Sağ", *Milliyet Gazetesi*, 05.06.2007

25 Tuncay Önder, *a.g.e.*, s. 598.

kendilerini topluma kabul ettirmeye başlaması 1990'lı yıllardaki değişimin ana yörüngesini meydana getirmiştir. Kapitalizmin tek rakibi olan sosyalist Doğu Bloku'nun çökmesi, kapitalizmi alternatifsiz hâle getirmiş, bu sayede ekonomi alanındaki özgürlükler siyasal alandaki özgürlüklerin de önünü açmıştır. Bu süreç doğal olarak Türkiye'de de önemli sonuçlar doğurmuş, güvenlik siyaseti sırasında bastırılan İslâmcı, Kürt, Alevi v.b. kimlik talepleri de siyasal sahnede belirleyici olmaya başlamıştır²⁶.

1980 sonrası dönemde başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yapan Turgut Özal'ın söylemlerinin alışılmış merkez sağ popülizminden farklı olduğunu iddia etmek mümkündür. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra muhafazakâr kitlelerin çevreden merkeze en rahat hareket edebildiği dönem Özal dönemi olmuştur. Bu dönemde dinî grupların faaliyet alanı genişlemiş, o zamana kadar gizli yapılan pek çok faaliyet açıkça yapılabilme olanağı bulmuştur ve bu gruplar ekonomik, sosyal ve siyasal alanda boy göstermeye başlamıştır²⁷. Kürt sorununu yıllar öncesinde kabul etmiş bir siyasetçi olan Özal'ın şu sözleri, o dönemde Kürtçe'nin serbest olmasına verdiği desteğin en büyük kanıtı niteliğindedir: "GAP televizyonumuzda Kürtçe yayın yapılması, mesela Kürtçe müzik, haber ve benzeri yayınlara izin verilmesi, Kürt kökenli vatandaşlarımızın, milletimizin ayrılmaz bir parçası olduğunu da gösterecektir."²⁸ Dönemin başbakanı Süleyman Demirel ise Özal'a "Kürtçe yayın Anayasa'ya aykırı" sözleri ile karşı çıkmış ve merkez sağın kronik "çağrı okuyamama" hastalığını bir kez daha nüksettirmiştir. Merkez sağın "çizginin dışındaki" partisi ANAP, Özal'ın vefatından sonra bu "çizginin dışında"ki pozisyonunu kaybetmiş, çevrenin taleplerini bir kenara bırakarak devletçi reflekslere sâhip bir parti hâline dönüşmüş ve hızla düşüşe geçmiştir.

1990 sonrası dönemde merkez sağ, değişen seçmen taleplerini ya görmemiş, ya da görse bile basit bir popülizm uğruna bu talepleri görmezden gelmiştir. DP'nin demokrasi söylemi yalnızca Adnan Menderes'in idamına karşı geliştirilen duygusal tepkilerden ve 27 Mayıs Darbesi'ne yönelik bu darbenin ideolojik arka planını eleştirmeden yapılan yüzeysel eleştirilerden ibaret olmuştur. Bu söylemler; Kürt sorunu, Alevilik sorunu, başörtüsü sorunu, azınlıklar sorunu gibi hiçbir temel demokrasi sorununa el atmayan ve hiçbir derinliği olmayan, soyut, havada bir demokrasi söylemi olmaktan öteye geçememiştir. Bayramoğlu'nun da belirttiği gibi;

"Türkiye'de önemli çatışmalar her zaman inanç, yaşam biçimi, kimlikler bazında ortaya çıkan kültürel nitelikli çatışmalar olmasına rağmen, merkez sağ ve sol partiler uzun süre Kürtler ve İslamcılar başta olmak üzere farklı grupların taleplerini genelde ekonomik talepler olarak tanımlamış, sisteme böyle yansıtıyordu... 1990'ların en önemli verisi, toplumun değişme eğilimi karşısında merkez siyasi partilerin, özellikle merkez sağın eski dilini koruması, daha da öte alarm düğmesine basarak yeni taleplerle çatışma içine girmesidir."²⁹

26 Hatem Ete, "Merkez Sağ Siyasetin İflası ve AK Parti", *Anlayış Dergisi*, Aralık 2008, Sayı:68, s.34

27 Muhittin Ataman, "Özal ve İslam Dünyası: İnanç ve Pragmatizm", *Kim Bu Özal*, Ed. İhsan Sezal, İhsan Dağı, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.359.

28 *Kürtçe TV Kavgası*, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1992/04/22,22.04.1992>.

29 Ali Bayramoğlu, "Eski Merkez Hortlar mı?", *Aksiyon Dergisi*, Sayı: 837, 20-26.12.2010.

Diğer Partilere Kayan Seçmen

1990'lar sonrası süreçte ne muhafazakârların, ne Kürtlerin, ne azınlıkların, ne de Alevilerin sorunlarıyla ilgilenebilen merkez sağ, seçmen desteğini büyük oranda diğer partilere kaptırmıştır.

Başörtüsü sorunu, meslek liselilerindeki katsayı sorunu gibi konulara yeterince eğilinmemesi, muhafazakâr seçmenin RP, FP gibi Siyasal İslâmı temsil eden partilere yönelmesine sebep olmuştur. Benzer şekilde, PKK terörünü de besleyen ve Türkiye'nin en temel demokrasi meselelerinden biri olan Kürt Sorunu'nun görmezden gelinmesi, Kürt vatandaşların tercihlerini DEP, HADEP, DEHAP, DTP ve BDP gibi Kürt siyasetini ön plana çıkaran partilerden yana kullanmalarıyla sonuçlanmıştır. Öte yandan Alevi sorununa yeterince eğilemeyen merkez sağ, yıllardır CHP'yi destekleyen Alevi vatandaşların da oyunu kendi tarafına çekmeyi başaramamıştır. Bu süreçte PKK terörünün eylemlerini sıklaştırdığı dönemlerde yükselen milliyetçi oylar ise Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'ne yönelmiştir.

Tüm kimlikler kendilerine yeni bir yol haritası belirlemiş, merkez sağ ise hiçbir kimliğin yol haritasında kendisine yer bulamamıştır. Merkez sağın popülist bir "hizmet siyaseti" söylemi dışında herhangi bir şey vaat etmemesi ve sistemden kaynaklanan tarihsel ve yapısal sorunların çözümüne yönelik hiçbir adım atmaması sonucu hiçbir kesim tarafından kabul görmeyen ve hiçbir varlık nedeni kalmayan bir siyasal hareket ortaya çıkmıştır. Daha net bir ifadeyle hiçbir kesimi karşısına almamak adına yürütülen aşırı pragmatist ve oportünist siyaset, hiçbir kesimin desteğini alamama neticesinde duvara toslamıştır.

Sonuç olarak çevrenin taleplerinin temsilcisi olma misyonu yola çıkan merkez sağ, 1990'lı yıllardan başlayarak çevrenin taleplerini bir kenara bırakmış, Hüsamettin Cindoruk döneminde daha da ileri giderek devlet partisi olma refleksleriyle hareket etmeye başlamıştır. Türkiye'deki değişen toplumsal talepleri görmezden gelen merkez sağ, çevreyi merkeze taşıyan parti olma konumunu AK Parti'ye kaptırmıştır. 2002 yılında kurulan AK Parti, Türkiye'nin değişen sosyolojisini çok iyi okumuş ve değişen seçmen talepleri ile partinin muhalif duruşunu aynı potada birleştirmiştir. Diğer taraftan Kürt vatandaşların kimlik taleplerinin temsilcisi konumuna gelen BDP geleneği de hem büyük şehirlerde hem de Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde önemli bir desteği arkasına almıştır. Son dönemlerdeki seçim haritaları incelendiğinde kıyıda birkaç il hâriç Türkiye'nin hemen hemen tüm bölgelerinde AK Parti ile BDP geleneğinin başı çektiğini görülecektir. Buradan da merkez sağın toplumdaki post-endüstriyel hareketleri ve Soğuk Savaş sonrası kimlik taleplerini görmezden gelmesinin kendisini gün gün erittiği ve bu talepleri ön plana alan yeni bir paradigma geliştirmesinin ne kadar gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Sermâye Kesiminde Kayma

Merkez sağın çöküş sürecini irdelerken dikkatle üzerinde durulması gereken konulardan biri de, özellikle DP ve Adalet Partisi (AP)'nin elde ettiği sermâye desteğinin, bu geleneğin tâkipçileri olan 1990'lar sonrasının ANAP ve DYP'si tarafından sürdürülememesi sorunudur. Kuruluşundan itibaren gerek DP döneminde, gerekse AP döneminde sanayiciler ile sürekli bir ilişki kurulmuş, DP'nin kuruluş sürecinde Anadolu'daki toprak sâhipleri partinin sermâye gücünün en önemli kaynağı olmuştur.

AP, farklı sermâye kesimlerinden oluşmuş bir koalisyon tabanına sâhip parti olmuştur. Ticaret burjuvazisi, büyük toprak sâhipleri, esnaf ve küçük zanaatkârlar bu koalisyon içinde oldukça etkili olmuş ve bu koalisyon içinde sanayicilerin ağırlığı sürekli olarak artmıştır³⁰. 1980 sonrasının Özal'lı yıllarında girişimciliği teşvik eden ve ekonomiyi dışa açan politikalar sayesinde 1990'lardan itibaren Anadolu sermâyesi olarak anılan ve devletten nispeten bağımsız olan bir iktisadî gücün ortaya çıkması kolaylaşmıştır³¹. Devlet destekli büyüyen İstanbul sermâyesine rakip olan bu Anadolu sermâyesi, Özal döneminde devletin İstanbul sermâyesini koruyup kollama misyonundan vazgeçmesi ile rahat bir nefes almış, İstanbul sermâyesi ile rekabet edebilir bir seviyeye ulaşmıştır. Bu dönemde İstanbul sermâyesi, Özal'ın dışa açılma politikalarına karşı şiddetli bir muhalefet kampanyası başlatmış, serbest ticaretin getirdiği küresel rekabet ortamına karşı eski ayrıcalıklı konumunu koruma refleksiyle politik tercihlerini belirlemiştir. Tarihsel merkez sağ – CHP ayrımı bu kez sermâye kesimleri arasında ortaya çıkmış, bir tarafta Tek Parti döneminin yarattığı İstanbul sermâyesi, diğer tarafta da merkez sağın liberal politikaları ile gelişme fırsatı bulmuş Anadolu sermâyesi sınıfsal çıkar mücadelesine girişmiştir.

1980'lerle birlikte Anadolu sermâyesinin bir alt kolu olan, muhafazakâr yönleri ile öne çıkan ve “Yeşil Sermâye” olarak da adlandırılan bir sermâye grubu ortaya çıkmış, 1990'lı yıllarda Siyasal İslâmın sermâye destekçisi hâline gelmiştir. Refahyol hükümeti döneminde iyice güçlenen “Yeşil Sermâye”nin Anadolu sermâyesi içindeki payı hızla artmış, 2000'li yıllarda ise bu destek, RP'ye göre serbest piyasa ekonomisi ilkelerine daha sıkı sıkıya bağlı, küreselleşme sürecini daha fazla destekleyen AK Parti'ye yönelmiştir.

Anadolu sermâyesinin desteğini büyük oranda AK Parti'ye kaptıran merkez sağın geleneksel partileri, yalnızca partinin finansmanı sorunuyla karşılaşmamış, aynı zamanda sermâyenin medya desteği gibi çok önemli bir unsurundan da mahrum kalmıştır. Gerek ANAP, gerekse DP 2000'li yıllarda ekonomik anlamda büyük bir zorluklar çekmiş, özellikle partilerin baraj altında kalması hazine yardımıyla yararlanma imkânını da ortadan kaldırmıştır. Medya grubuna sâhip

30 Tefik Çavdar, "Adalet Partisi", *Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, 8. Cilt, 1985, s.2093.

31 Mustafa Erdoğan, "28 Şubat Darbesi", *28 Şubat-Postmodern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi*, Birey Yayınları, İstanbul, 2007, s.25.

sermâye kesimlerinin desteğinin CHP ve AK Parti arasında paylaşılması sonucu, ANAP ve DP medyada yer bulamaz olmuştur. Dolayısıyla sermâye desteği kaybı, merkez sağın geleneksel partilerinin rekabet gücünü büyük oranda azaltmış, bu partileri Anadolu sermâyesinin neredeyse tüm desteğine tek başına sâhip olan AK Parti ve İstanbul sermâyesinin büyük çoğunluğunun desteklediği CHP karşısında rekabet edemez hâle getirmiştir.

Belediye seçimleri de merkez sağın çöküşüne yönelik ekonomik temelli açıklamalar bağlamında önemli ipuçları vermektedir. Kitlelerin desteğinden güç alan DP 1950'lerde bürokratik-ıdarî kurumlar yerine, gayri-resmî patronaj ilişkilerine yaslanmıştır.³² Başka bir ifadeyle, Cumhuriyet'in kurucu partisi CHP, hegemonyasının sürekliliğini bürokratik merkezle kurduğu ilişkiye dayandırırken, DP ve bu geleneğin devamı niteliğindeki partiler bu sürekliliği doğrudan geniş halk kitleleri ile kurduğu patronaj ilişkilerine dayandırmıştır. Bu patronaj ilişkilerinin kurulması için ise belediyeler kilit bir rol oynamıştır. Belediyeler hükümetin bir hizmet kanalı olarak görülmüş, belediye başkanı iktidar partisine mensup olan yerel yönetimler hükümetin hibelerinden, sübvansiyonlarından, teşviklerinden ve yatırımlarından büyük ölçüde yararlanmışlardır. Hükümetin bu imkânlarından yararlanan yerel yönetimler ise, politik destek karşılığında hükümetten aldıkları destekleri bölge insanına aktararak bir anlamda hükümet ile bölge halkı arasında köprü vazifesi görmüştür. Ancak 1990'lı yıllarda başta İstanbul ve Ankara gibi toplam nüfusu neredeyse Türkiye'nin dörtte birine eşit iki büyük il olmak üzere birçok il belediyesinin RP'ye geçmesi, merkez sağın sözünü ettiğimiz patronaj kanalının âniden kesilmesine sebep olmuştur. Belediyesiz kalan merkez sağ partileri bu tarihlerden itibaren yerelle bağlantıyı bir türlü kurmayı başaramamış ve yerelin gündeminde yer bulamaz olmuştur.

RP, FP ve 2002 yılında kurulan AK Parti; daha önce belirttiğimiz anlamda kimliksel temelli taleplerin yanında, belediyeler tarafından yapılan hibe, yatırım gibi doğrudan yardımlar vasıtasıyla "hizmet siyaseti" kavramını somutlaştırmış; böylece geniş halk kitlelerinin hem ekonomik anlamda, hem de kimliksel anlamda tek temsilcisi konumuna gelmişlerdir. Böyle bir gelişmenin doğal sonucu olarak merkez sağ belki de elinde kalan son kozu, yani "hizmet siyaseti" kozunu da kaybetmiştir.

Patolojik AK Parti Karşıtlığı ve Muhalefet Adına Geçmişe Yabancılaşma

Merkez sağın parti mensuplarında görülen "merkez sağ tarihine yabancılaşma", merkez sağın 2002 sonrasında AK Parti'ye karşı yürütülen muhalefet anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir sorundur. Bunun en büyük sebebi, kurulduğu 2002 yılından bu yana merkez sağın gerek tanımına, gerek tarihî misyonuna son derece başarılı bir biçimde konumlanan ve merkez sağın geleneksel tabanının desteğini kazanan AK Parti'nin, DYP ve ANAP'ın hareket alanını tamamen daraltmasıdır. Bu aşamadan sonra hareket alanı daralan merkez sağın karşısına iki

32 İlkay Sunar, a.g.e, s.2083.

seçenek çıkmıştır: Ya geleneksel konumu AK Parti'nin elinden yeniden almak, ya da yeni bir konum belirlemek. İşte merkez sağın bugün siyaset sahnesinden silinmesine neden olan süreç, ikinci yolun seçilmesi ile hız kazanmıştır.

Patolojik bir AK Parti karşıtlığı, 2000'ler sonrası dönemde merkez sağ adına en çok üzerinde durulması gereken konulardan birini oluşturmuştur. Söz konusu karşıtlık öyle noktalara varmıştır ki, ANAP'ın, DYP'nin ve sonraki dönemde DYP'den evrilen DP'nin ilkeleriyle ve geleneksel refleksleriyle yüzde yüz örtüşen meselelerde bile hükümet eleştirilir olmuş, üstelik bu eleştirilerin ardından ortaya konulan çözüm önerileri CHP'nin çözüm önerileri ile birebir benzerlik gösterir olmuştur. Sözelimi, 1994 yılında Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı iken Türk Telekom özelleştirmesi için bizzat çaba gösteren Ufuk Söylemez'in, hükümetin özelleştirme politikaları sert bir dille eleştirmesi, üzerinde durulması gereken bir konudur. AB yolunda en büyük adımlardan biri olarak nitelendirilebilecek Gümrük Birliği'ne Türkiye'nin katılımını³³ sağlayan DYP, AK Parti hükümetine muhalefet etmek adına, tamamen Avrupa Birliği karşıtı bir noktaya gelmiş, hatta hükümetin AB'ye üyelik yolunda attığı adımları "ihamet" olarak değerlendirebilmiştir.

Türkiye'de sistematik bir özelleştirme hamlesi başlatan ANAP'ın mensupları, hükümetin özelleştirme politikalarını "ülkeyi satmak" olarak yorumlayabilecek noktaya gelmiştir. Nitekim Dağı, ANAP'ın AK Parti karşıtlığı noktasından hareketle yaşadığı eksen kaymasını şu sözleriyle dile getirmiştir:

"Yenilik, yabancı sermaye, özelleştirme ve küreselleşme konularında bir devrim yapan Turgut Özal'ın kurduğu partinin 'ulusalci' bir çizgiye çekilmesi. Ancak, böyle bir siyaset anlayışıyla 'merkez sağ'ın AK Parti'ye alternatif olması beklenebilir mi? 'Alternatif siyaset'le Mumcu, içe kapanmacı, özelleştirme karşıtı, korumacı bir siyaset dili olan 'ulusalcılık'a yaslanıyor. Etrafta bu işi yeterince yapan yok mu?"³⁴

1989'daki cumhurbaşkanlığı seçiminde dönemin Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) Genel Başkanı Erdal İnönü "1989 Eylül'ünde erken seçim yapılmaması durumunda Kasım ayında yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimini boykot edeceğiz."³⁵ sözleri ile yapılacak bir cumhurbaşkanlığı seçimini boykot edeceğini dile getirmiştir. Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığı seçimine yapılan itirazların hemen hemen aynısı, benzer gerekçelerle 2007 yılında bu kez Abdullah Gül'e yöneltilmiştir. Kendi genel başkanlarına 18 yıl önce yapılanların aynısının Abdullah Gül'e yapılması karşısında ANAP mensuplarının meclisteki cumhurbaşkanlığı oylamasına katılması yönünde bir kamuoyu beklentisi hâkimken, tam aksine bu oylamanın hem Anavatan Partililer, hem de DYP'liler tarafından boykot edilmesi, merkez sağ tabanında âdeta infial yaratmıştır.

33 Daha fazla bilgi için: bkz: <http://www.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdisiliskiler/Sayfalar/GumrukBirliigi.aspx>

34 İhsan Dağı, "Turgut Özal'ın ANAP'ı Ulusalcı mı Oluyor", *Zaman Gazetesi*, 15.01.2008.

35 T.C. Başbakanlık Basın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Resmî İnternet Sitesi, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1989/haziran1989.htm>

Gerek ANAP, gerek DYP ve gerekse bu partinin devamı olan DP laiklik konusunda benzer söylemler içine girmiş, AK Parti'nin laikliği tehlikeye düşürdüğünü iddia etmiş, CHP ile benzer rejim tartışmalarını gündeme getirmiştir. Oysa 27 Mayıs Darbesi'nin en önemli gerekçelerinden biri DP'nin bir "karşıdevrim hareketi" olduğu ve rejimin bekâsını tehlikeye soktuğu iddiasıydı. Benzer şekilde, ekonomik liberalizm ile sosyal muhafazakârlık Özal'ın yeni sağ politikalarının temelini oluşturmaktaydı.³⁶ Adnan Menderes'in oğlu Aydın Menderes merkez sağın 1990'lı yıllardan sonra düşen başarı grafiğinin sebebinin RP'ye benzeme korkusuyla millî ve manevî değerlere bağlılıktan kopma ile açıklanmıştır.³⁷

Öte yandan, 1950'den 90'ların ortasına kadar halkın büyük bir kesiminin desteğini alan merkez sağ partilerinin, 2000'lerdeki seçim yenilgilerinden sonra halkı câhil olmakla suçlamaları, merkez sağ geleneğine yabancılaşmanın en net görüldüğü örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1950'lerde DP'ye oy verenleri "Hasolar, Memolar" şeklinde tanımlayan kesimlerle birlikte bugün AK Parti'ye oy verenleri "göbeğini kaşıyan adamlar" şeklinde tanımlama noktasında ortak hareket etmeye başlayan merkez sağın yaşadığı bu eksen kayması, DP'nin varlık nedenini ortadan kaldırmış ve parti âdetâ amaçsız bir noktaya gelmiştir.

Hüsamet Cindoruk'un "Ortadoğu projesi ne? Siz son çıkan belgelere baktığınızda bir İslam devletine mi çevirmek istiyorsunuz cumhuriyeti. Ben sizden korkuyorum, kuşku duyuyorum. Sizin söylemlerinizi de kuşku duyuyorum."³⁸ sözlerinden de anlaşılacağı gibi DP'nin gerek refleksler, gerekse konumlanma anlamında CHP'nin geleneksel pozisyonundan hiçbir farkı kalmamış, 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan anayasa referandumunda da görüldüğü gibi bu konumlanma ve refleks birlikteliği, eylemsel birliktelikle perçinlenmiştir. DP Eski Genel Başkanı Süleyman Soylu DP'nin CHP ile benzeşmesini şu şekilde eleştirmiştir: "Sürekli darbelerin mağduru olmuş bir davanın bugünkü bir kısım temsilcilerinin 28 Şubat sürecinde yaptıkları gibi darbecilerle kol kola girmesi, misyonunu yok etmek isteyenlere tabi olması, akıl almaz bir davranıştır."³⁹

DP'nin Yanlış Konumlanma Stratejisi

DP çatısı altında birleşmiş merkez sağın, geleneksel DP ile isim benzerliği dışında hiçbir ortak yönü kalmamıştır. Kökleri Osmanlı Ahrar Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na dayanan DP, kökleri İttihat ve Terakki Partisi'ne dayanan CHP ile aynı çizgiye gelmiş ve tarihî pozisyonuna tamamen zıt bir noktada konumlanma yoluna gitmiştir. Diğer yandan AK Parti gerek parti politikaları, gerek söylemleri ile Hürriyet ve İtilaf geleneğinin devamı olacak şekilde konumlanmış, bu

36 Ayşe Güneş Ayata, Sencer Ayata, "Turkey's Mainstream Political Parties on Centre-Right and Centre-Left", *Turkey Since 1970: Politics, Economics on Society*, ed. D.Lovatt, New York, Palgrave, 2001, s.94

37 Aydın Menderes, "Merkez Sağ Kendisini Yeniden Kurmalıdır", <http://www.aydinmenderes.com/index.php?kategori=menesteren&id=187>

38 Coşkun Yaman, "Çillerler Cindoruk'u Kızdırdı", <http://www.dha.com.tr/haberdetay.asp?Newsid=130522>, 20.12.2010

39 Süleyman Soylu'nun, İhracına ilişkin Trabzon'da yaptığı Konuşma, <http://www.suleymansoylu.com/suleyman-soylunun-ihracina-iliskin-trabzonda-yaptigi-konusma.html>

konumlanma iddiası merkez sağ seçmeni tarafından tasdik edilmiştir. Bunun en önemli kanıtı ise AK Parti'nin %50'ye yaklaşan oy oranıdır ki bu oy merkez sağ geleneğindeki partilerin 2000'ler öncesi dönemde aldıkları oy toplamına eşittir.

İttihat ve Terakki Partisi ve CHP geleneğinin Türkiye seçmeni nezdindeki karşılığı %30'lar seviyesini aşamamaktadır. 2000'lerde ise bu seviye %20'ler civarındadır. CHP ile aynı pozisyonda konumlanan merkez sağ, CHP ile aynı kitleye hitap eder olmuş, yani %20'lik kitlenin oylarını CHP ile bölüşme noktasına gelmiştir. Tabii ki bu kitlenin de öncelikli tercihini CHP'den yana kullanacağı düşünülmürse DP'nin potansiyel seçmen yüzdesinin %2'lere kadar düştüğü görülecektir. Diğer tarafta ise AK Parti, söylem olarak %50'ye yakın bir kitleye âdetâ tek başına hitap etmektedir. AK Parti ile aynı noktada konumlanan bir partinin bulunmaması AK Parti'yi alternatifsiz hâle getirmektedir. Diğer bir ifade ile CHP'nin pozisyonuna yakın bir konumlanma stratejisi yalnızca CHP tabanından getiri sağlayabilirken, AK Parti tabanından herhangi bir getiri sağlamayacaktır. Bu durum ise iki ana akım arasındaki güç dengesinde, bir tarafta AK Parti'yi alternatifsiz bırakırken, diğer taraftaki partileri, tabanlar arasındaki kaymanın neticesinde daha da ufaltmaktadır. Dolayısıyla DP'nin CHP'lileşen söylemler ile AK Parti'nin tabanından oy kazanamayacağını görmesi, belirlediği konumlanma stratejisi ile başarılı olmasının imkânsız olduğunu kabul etmesi ve merkez sağın geleneksel duruşu noktasında rekabet içine girmesi gerekmektedir.

Sonuç Olarak

Sonuç olarak merkez sağ, geleneksel tabanını AK Parti başta olmak üzere çeşitli partilere kaptırmıştır. Bunun başlıca sebeplerini geleneksel değer ve politikalarından hızla uzaklaşılması, mevcut konjonktüre uyum sağlayacak politik dönüşümün sağlanamaması, Türkiye'nin değişen sosyolojik yapısının iyi okunamaması ve ortaya çıkan yeni taleplerin görmezden gelinerek içi boş bir "hizmet siyaseti" söyleminden öteye geçilememesi şeklinde özetlemek mümkündür. Patolojik AK Parti karşıtlığının, merkez sağın geleneksel konumuna tamamen zıt ulusalcı söylemlerle pekiştirilmesi ve CHP geleneği ile hem söylemsel hem de eylemsel birlik içine girilmesi DP'nin seçmen gözündeki kredisini tamamen tüketmiştir.

Merkez sağın geleneksel partisi DP'nin ve kendini feshedip DP'ye katılan ANAP'ın iktidar alternatifi olması, AK Parti'den daha reformist, daha özgürlükçü, daha yenilikçi bir çizginin benimsenmesiyle mümkün olacaktır. Bu süreçte Türkiye'nin ve dünyanın değişen konjonktürü dikkatle izlenmeli, post-endüstriyalizm ve küreselleşme süreci veri alınmalı, Türkiye'nin değişen sosyolojik yapısına uyumlu, kimlik taleplerini dikkate alan, ifade hürriyetini alabildiğine genişletmeyi hedefleyen, askeri ve bürokratik vesayete meydan okuyabilen bir pozisyon benimsenmelidir. Bu noktadan sonra küresel dünyaya entegre olmuş, dışı açık, komşuları ile problemsiz bir Türkiye, merkez sağın vizyonu haline gelmelidir. Aksi takdirde merkez sağ için eski günlere dönmek imkânsız olacaktır.